

Van-e királylány a családban?

VELKEI TAMÁS

Az interneten is fellelhető családfakutatók honlapján bárki gyorsan meggyőződhet arról, hogy a látszólag egyszerűnek tűnő nyomozás előtt hamar akadályok tornyosulnak. Ugyan szülei nevét, keresztnévüket szerinti felekezését, születésük helyét és idejét, valamint esetleges halálozásuk idejét és helyét még szinte mindenki tudja, ám sokan ugyanezeket a kérdéseket már nagyszüleikkel kapcsolatban sem képesek megválaszolni, míg a nyolc dédszülő személyes adatait alig ismerjük.

Ákad persze, akit a hiányos adatok sem tántorítanak el, s időt, pénzt nem sajnálva ered az ősi titkok nyomába. Mint a lapunknak nyilatkozó Balogh Attila, aki középiskolás és egyetemi éveit járta a megyéket, parókiákat, görnyedte a születési, házassági és halotti anyakönyvek felett. Elszomorította, hogy több helyen elégették az anyakönyveket, ennek ellenére, ha nehézségek árán is, de a XVIII. századig minden ágon elért. Így sikerült egészen addig jutnia családjá eredetének kutatásában, amíg rá nem bukkant addig a vérvonalig (egy nemesi család ágáig), amelyet korábban már történészek feltérképeztek.

Megsárgult levél a fiók mélyén

Nem mindenki ennyire elkötelezett, sokan azt sem tudják, merre induljanak el, ha gyökereikre kíváncsiak, ekkor a legtöbben hivatásos családfakutatóhoz fordulnak. Ilyen kutató Bárdossy Péter is, aki szakmájára nézve levéltáros, történész. Megerősíti: a kutatás elindításához szerinte is legalább a négy nagyszülő pontos adatai szükségesek. A személyes adatok védelmében azonban csak a kilencven évvel ezelőtt keletkezett anyakönyvi kivonatokat lehet kutatni, azaz idén az 1923 előtt születettekét; házasságlevél esetében a hatvan évvel korábbi adatokba tekinthet be a kutató. Bizonyos esetekben, írásos meghatalmazás alapján, átléphető ez az akadály.

– Úgy látom, ahogy Nyugat-Európában, úgy Magyarországon is reneszánszát éli a családfakutatás. Sokan érdeklődnek az őseik iránt, ami nemcsak a nyugatról begyűrűzött „divatnak” köszönhető, hanem annak is, hogy a rendszerváltás után két évtizeddel már sokkal könnyebben hozzáférhetőek olyan dokumentumok, melyeket korábban nem lehetett kutatni – közli tapasztalatait Mészáros Ádám genealógus. Szerinte mindannyiunkban megvan az érdeklődés csírája aziránt, hogy megtudjuk, kik voltak az elődeink, hol laktak, mivel foglalkoztak, miben hittek, hogyan gondolkodtak, és milyen sors jutott nekik. Ki ne lenne kíváncsi arra, miben különböztek tőlünk vagy éppen mennyire hasonlítottak ránk elődeink, milyen géneket hordozunk magunkban és örökítünk mi magunk is tovább?

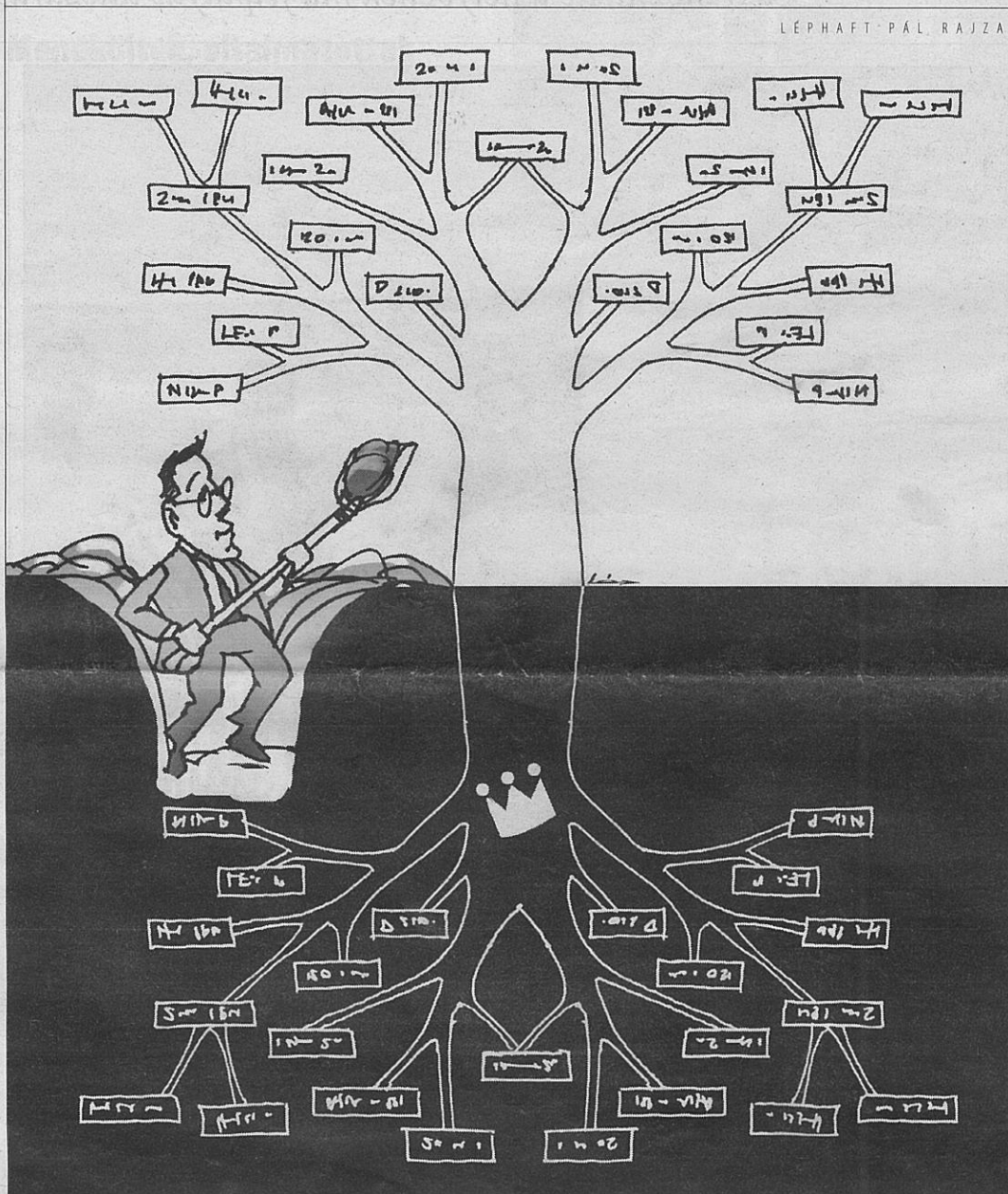
– Az érdeklődés indikátora mindig más. Sok esetben időskorban nő meg az érdeklődés a felmenők iránt. Ilyenkor sokan nemcsak számot szeretnének vetni magukkal, de egy élet értelmét, munkájának eredményeit is szeretnék látni tágabb kontextusban elhelyezve. Természetesen szerepet kap a gyermekkor, a szülők, nagyszülők iránti nosztalgia is. Sokszor találkozom olyan fiatalokkal, akik komolyan érdeklődnek az őseik iránt, mert a nagypapa fiókjának mélyéről egy százéves fénykép, egy megsárgult levél került elő, vagy a nagymamától hallottak egy régi történetet, amely kíváncsivá tette őket – ad helyzetképet Mészáros Ádám.

Az anyakönyvtől a levéltárig

A kutatás elején a legfőbb forrást sokszor az állami (1895. október 1-jéig, akkor vezették be a kötelező állami anyakönyvezést), korábbi időszakokra vonatkozóan az egyházi anyakönyvek jelentik. Hazánkat tekintve a XVII. század végéig csak a Felvidéken, Nyugat-Dunántúlon és elvétve Erdélyben találunk ténylegesen vezetett anyakönyveket. Az első anyakönyvek megnyitása az egykori török hódoltság területén – egy-két kivételtől eltekintve – csupán a török kiűzése után, az 1690-es évektől történhetett meg. Kutathatók még az 1686–1711 közötti betelepítések dokumentumai is. Az egyházi anyakönyvek a XVI. századig vezetnek vissza, a tridentini zsinat e korszakban rendelte el ugyanis vezetésüket a katolikus egyház számára.

Az anyakönyvekből nyert adatokat kiegészítik a levéltárakban őrzött különféle összeírások adatai: ezek rávilágítanak az emberek társadalmi helyzetére és foglalkozására, a családok nagyságára, termelőerejére, vagyoni állapotára. Az összeírásokon kívül más levéltári

A huszadik század első felének híres genealógusától, Kempelen Bélától származnak a következő sorok: „Ha kötelességünk nemzetünk történetét ismerni, kétszeres kötelességünk ez saját családukkal szemben.” A nemes kötelességnek mind többen próbálnak „megfelelni”, és bíznak meg hivatásos családfakutatókat a gyakran századokon átívelő nyomozással. Kik milyen szándékkal kutatják őseiket, mennyibe kerül a nagy szakértelmet és türelmet igénylő munka?

források, főként polgárkönyvek, telekkönyvek, hagyatéki leltárak, céhes iratok, szerződések, közgyűlési és tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, periratok is felhasználhatók egy-egy családfa kutatása során.

Ennél korábbra már csak akkor juthat a genealógus, ha a família valamely ágán legalább köznemesi őseket ki lehet mutatni, a nemesek ugyanis precízen vezették vérvonalukat, mert igazolni kellett az uralkodó felé a család adómentességét. Aki erre nem volt képes, jobbágy, illetve adózó, azaz taxás nemes lett. (Leginkább azok jutottak erre a sorsra, akiket a vagyonkoncentráció érdekében igyekeztek kizárni az örökösödésből a rokonok.)

A nemeseknél is van kivétel, a hajdú katonák ugyanis kollektívan kaptak nemességet, amelyet közülük csak az tarthatott meg, illetve szerzhethet egyénileg kutyabőr, akinek sikerült kiemelkednie és urától saját jogon nemességet kapnia. Optimális végpont az a személy, aki a nemesi oklevelet kapta – neki már csak a levéltárakban lehet nyomára bukkanni.

Középkori oklevelet hordott a szél

Bárdossy Péter kutató megemlíti, hogy a zsidó felmenőket szinte lehetetlen felderíteni, mert 1848 előtt nem vezettek anyakönyvet, legfeljebb reformkori összeírásokra hagyatkozhat a családfakutató. II. József (1780–1790) rendelte el, hogy a zsidók vegyenek fel vezetőnevet, ezért oly sok zsidó nemzetiségű magyar állampolgár vezetőneve német; s a zsidó anyakönyvek is németül íródtak.

Ákadályt jelenthet az is, hogy az 1950-es években sokan elégették a származási táblázatukat, nehogy a kommunisták kezére kerüljön, az ugyanis gyakran egyenlő volt az internálással. Egy tévhit azonban

Bárdossy Péter igyekszik eloszlatni: bár a bevonuló szovjet alakulatok valóban fosztogattak, s vittek mindent, ami a kezük ügyébe akadt, először a magyar parasztság üritette ki az elhagyott kastélyokat, kúriákat. Tud olyan esetéről is, amikor a parasztok a számukra értéktelen Árpád-kori okleveleket szétdobálták, melyeket Vas megye földjein hordott a szél. Az orosz pusztítás ugyanakkor nem elhanyagolható: a magukat kastélyokba, parókiákba bekvártélyozó alakulatok egész könyvtárakat tüzeltek el, máskor a kitépelt lapokkal szükségük végzése után tisztálkodtak... Nagyobb pusztítást végeztek, mint százötven év alatt a törökök.

Természetesen az sem mindegy, hol kell kutatni a családfát. Ha ugyanis Erdélyben gyökerezik a család ősi ága, valószínű, hogy a vérvonalat igazoló okiratokat nem találjuk meg. Ha volt rá módjuk, Trianont követően a románok elpusztítottak minden dokumentumot, amely a magyarok jelenlétét igazolhatta volna. Az 1960–70-es években még az egyházi anyakönyveket is begyűjtötték, amelyek nagy része a levéltárakba került. A levéltárak azonban általában a rendőrségeken találhatók, az épületekbe pedig csak belügyminisztériumi engedéllyel lehet bejutni.

Mészáros Ádám szerint Romániában még tíz évvel ezelőtt is nehézkes és körülményes volt a kutatás, mára ez némileg megváltozott. Szerbiában azonban nehezen lehet haladni a nyomozással a bürokrácia miatt, míg Kárpátalján szinte a korábbi román állapotokkal találkozhat a kutató.

Szlovákiában is hasonló volt a helyzet, ám néhány évvel ezelőtt északi szomszédaink változtattak a hozzáállásukon, s ma már az egyik legjobban kutatható, kiválóan katalogizált, rendszerezett szisztéma várja a levéltárosokat. Ahogy Szlovéniában, Ausztriában (ahol a

plébániákon és a püspöki hivatalokban évszázadok óta pontosan őrzik az okleveleket) és Horvátországban is kulturált körülmények fogadják a múlt iránt érdeklődőket.

Bárdossy Péter tapasztalata szerint az ügyfelek legtöbbször nő.

Séta a csontok fölött

Előfordulnak olyan időszakok, amikor egy héten négy-öt komoly érdeklődő is felkeresi Mészáros Ádámot, de előfordulnak eseménytelen időszakok is. Az emberek minden esetben kedvelik a végeredményt, mert nem egy gyorsan elhasználódó tárgy, hanem örök emlék.

Az érdeklődők motivációja legtöbbször a természetes érdeklődés. A prekoncepcióval érkezők elvárásainak azonban nehéz megfelelni, így például ha a kliens azzal állít be, hogy a nagymamája azt mesélte neki, hogy egy igazi királylány volt a családban. Bárdossy azt is leszögezi: ritkán talált arra bizonyosságot, hogy a családi hagyomány szerint a kliens „valódi” édesapja vagy még távolabbi rokona nemesi származású. A cselédekkel való félrelépés nyomát ugyanis tűzzel-vassal irtották az örökség és a vérvonal védelme érdekében.

Húsz év alatt mindössze két olyan esetet sikerült kiderítenie, amikor a „fattyú” gyermeket támogatta nemes édesapja. Így tudódott ki egyik ügyfeléről, hogy voltaképpen vér szerint Zrínyi-leszármazott. A másik esetben talált egy fotót, amelyen a báró dédapa és a megrendelő, mint két tojás, hasonlítottak egymásra – igaz, hivatalosan nem voltak rokonok.

Mészáros Ádám egy másik érdekes esetről is beszámol. Egy alkalommal valakiről kiderült, hogy az 1700-as években élt őst egy haragosa meggyilkolta. A gyilkosságot követő per iratanyaga fennmaradt. Abból kiderült, hogy a gyilkost, miután felakasztották, a város főterén temették el. Mivel a kutatást megrendelő kései leszármazott ma is ugyanott él, az elkészült családfa és családörténet átvételekor szembesült azzal, hogy reggelente munkába menet az elődje gyilkosának csontjai felett jár.

Egy időben sokan akarták igazolni, hogy családjukban zsidó származású ős élt, abban reménykedve: ha ilyen felmenőt tudnak felmutatni, könnyebben kapnak munkavállalási engedélyt Izraelben. Ugyanilyen indíttatásból kerestek mások német felmenőket.

Amikor a ragadványnev az igazi

A munka eredményéről az ügyfél dokumentumokat kap, minden fellelhető okmányt lefényképeznek (amennyiben van rá lehetőség), azonkívül élethosszig tartó garanciát vállal Bárdossy Péter cége: ha netán kiderülne, hogy egy ponton tévedtek, ingyen korrigálják a hibát. S hogy mennyibe kerül az ősök felkutatása? Erre nehéz felelni, mivel az ár esetenként változhat attól függően, meddig sikerül eljutnia a levéltáros kutatónak, a nyomozás meddig tart, hol folyik, esetleg el kell-e utaznia a kutatásához külföldre is. Pár tízezer forinttól akár a több százéves nagyságrendig bezárólag igen tág az intervallum.

A kutatók ugyanakkor azt tanácsolják: nézzék meg a megrendelőt, kinek milyen referenciái vannak, ne csak az ár játsszon szerepet megbízásuknál, mert érkezett már olyan kliens, akinek egy másik kutató azt mondta: a XVIII. században megszakadt a családfa, majd az újbóli kutatás során kiderült, hogy ez koránt sincs így. Mészáros Ádám többször is találkozott olyan esettel, amikor a családnév az idők során megváltozott.

– Érdekes látni, amikor valaki szembesül azzal, hogy a családnéve csupán a XIX. században keletkezett, amikor az ősapjára a környezete ráragasztott egy ragadványnevet, és ez később átvette a korábbi családnév helyét. Akinek nincs kellő kutatói tapasztalata, sokszor fel sem ismeri az ilyen eseteket, így ilyenkor a családfa ágának könnyen vége is szakadhat.

Az egyes írásjelek olvasásához is hatalmas tapasztalatra van szükség, bizonyoságul Bárdossy Péter elem tesz egy százötven éves dokumentumot, s bár magyarul íródott, számomra alig silabizálható ki belőle pár szó.

– Pedig ez szép írás! A helyzet fokozódik, ha németül, latinul, ráadásul csúnya kézírással vagy gót betűkkel írt szöveget kell elolvasni. Előfordul, hogy kollégáimmal konzíliumot hívunk össze egy-egy szöveghez értelmezéséhez – mondja a kutató.

A szakemberek nem vállalják a munkát, ha kevés az induló adat, illetve kiderül: valakit örökbe fogadtak, és igazi szüleit keresi. Ez ugyanis a személyiségi jogok zárt adatkezelése miatt szinte lehetetlen. Bárdossy ezenkívül nem vállalja Orosz- és Törökország vagy Bulgária területére vezető szájak kibogozását sem, továbbá amikor az ügyfél bizonytalan, s eltitkol bizonyos információkat, ez ugyanis a kutatás elején rögtön kiderül, ám a bizalom addigra már elvész.